44021 ـ آیا صحیح است که در پایان سال به استغفار و روزه گرفتن توصیه کنیم؟

سوال

با نزدیک شدن به پایان سال هجری پیام‌هایی از طریق گوشی‌های موبایل دست به دست می‌شود مبنی بر اینکه نامه‌ی اعمال با پایان سال بسته می‌شود و تشویق به روزه و استغفار و به پایان رساندن سال با این اعمال می‌کنند. حکم این پیام‌ها چیست و آیا روزه‌ی آخرین روز سال اگر موافق با دوشنبه یا پنجشنبه باشد بدعت است؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

سنت دال بر این است که اعمال بندگان به ترتیب برای عرضه به الله متعال به بالا برده می‌شود، در هر روز دو بار: یک بار در شب و یک بار در روز:

در صحیح مسلم (۱۷۹) از ابوموسی اشعری ـ رضی الله عنه ـ روایت است که گفت: رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ در میان ما پنج چیز را فرمودند: الله عزوجل نمی‌خوابد و شایسته نیست که بخوابد، ترازو را پایین و بالا می‌کند، عمل شب پیش از عمل روز و عمل روز پیش از عمل شب به سویش بالا می‌رود.

نووی ـ رحمه الله ـ می‌گوید: ملائکه‌ی نگهبان پس از پایان شب در آغاز روز با اعمال شب به سویش بالا می‌روند و با اعمال روز پس از پایانش به در آغاز شب به سویش بالا می‌روند.

و بخاری (۵۵۵) و مسلم (۶۳۲) از ابوهریره ـ رضی الله عنه ـ روایت کرده‌اند که پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرمودند: ملائکه‌ای در شب و ملائکه‌ای در روز در پی هم به میان شما می‌آیند و در نماز صبح و نماز عصر یکجا می‌شوند، سپس کسانی که در میان شما بودند عروج می‌کنند پس [الله متعال] در حالی که خود آگاهتر است از آنان می‌پرسد: بندگانم را چگونه رها کردید؟ می‌گویند: در حالی که نماز می‌خواندند ترکشان کردیم و در حالی که نماز می‌گزاردند به نزدشان رفتیم.

حافظ ابن حجر ـ رحمه الله ـ می‌گوید: در این [حدیث] چنین آمده که اعمال در پایان روز بالا برده می‌شود، پس هر که در آن حال در حال طاعت باشد در رزقش و در علمش برکت می‌افتد والله اعلم، و بر این اساس حکمت امر به محافظت بر این دو [نماز] یعنی نماز صبح و عصر و اهمیت آن دانسته می‌شود.

سنت دال بر این است که اعمال همچنین هر هفته دو بار بر الله عزوجل عرضه می‌شود.

مسلم (۲۵۶۵) از ابوهریره ـ رضی الله عنه ـ روایت کرده که رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرمودند: اعمال مردم در هر جمعه (یعنی هر هفته) دو بار عرضه می‌شود: روز دوشنبه و روز پنجشنبه، پس هر بنده‌ی مومنی آمرزیده می‌شود مگر بنده‌ای که بین او و برادرش کدورت است، پس گفته می‌شود: این دو را رها کنید تا [به هم] بازگردند.

همچنین سنت دال بر این است که اعمال هر سال در ماه شعبان به طور یکجا بر الله عزوجل عرضه می‌شود:

نسائی (۲۳۵۷) از اسامة بن زید ـ رضی الله عنهما ـ روایت کرده که می‌گوید: گفتم ای رسول الله، ندیده‌ام که در هیچ ماهی مانند شعبان روزه بگیری؟!

فرمود: این ماهی است میان رجب و رمضان که مردم از آن غفلت می‌ورزند، و ماهی است که در آن اعمال به سوی پروردگار جهانیان بالا برده می‌شود، و دوست دارم عملم در حالی بالا برده شود که روزه‌ام. آلبانی در صحیح الجامع آن را حسن دانسته است.

از این نصوص به این نتیجه می‌رسیم که اعمال بندگان به سه روش بر الله عزوجل عرضه می‌شود:

ـ عرضه‌ی روزانه که هر روز دو بار رخ می‌دهد.

ـ عرضه‌ی هفتگی که هفته‌ای دو بار اتفاق می‌افتد: روز دوشنبه و روز پنجشنبه.

عرضه‌ی سالیانه که یک بار در ماه شعبان است.

ابن قیم ـ رحمه الله ـ می‌گوید:

اعمال یک سال در ماه شعبان بالا برده می‌شود؛ همانطور که صادق مصدوق خبر داده است، و اعمال هفته در روز دوشنبه و پنجشنبه عرضه می‌شود و عمل روز در پایان آن قبل از شب، و عمل شب در پایان آن قبل از روز. این بالا بردن روزانه‌ی اعمال خاص‌تر از بالا بردن آن در سال است و هر گاه اجل فرا رسد عمل همه‌ی عمر بالا برده می‌شود و نامه‌ی عمل بسته می‌شود مختصر از حاشیه‌ی سنن ابی داوود.

احادیث عرضه‌ی اعمال بر الله نشان دهنده‌ی ترغیب بر زیادتر انجام دادن طاعات در اوقات عرضه‌ی اعمال است، چنانکه پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ درباره‌ی روزه‌ی شعبان فرمودند: دوست دارم عملم درحالی بالا برده شود که روزه‌ام.

و در سنن ترمذی (۷۴۷) از ابوهریره ـ رضی الله عنه ـ از پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ روایت شده که فرمودند: اعمال در روز دوشنبه و پنجشنبه [بر خداوند] عرضه می‌شود؛ پس دوست دارم عملم در حالی عرضه شود که روزه دارم آلبانی در إرواء الغلیل (۹۴۹) آن را صحیح دانسته است.

یکی از تابعین در روز پنجشبه نزد همسرش گریه می‌کرد و همسرش نیز می‌گریست و می‌گفت: امروز اعمال ما بر الله عزوجل عرضه می‌شود!! (ابن رجب در لطائف المعارف این داستان را نقل کرده است).

بنا بر آنچه گفته شد دانستیم که پایان سال یا آغاز سال جدید هیچ ربطی به بسته شدن نامه‌ی اعمال و عرضه‌ی کارها بر الله عزوجل ندارد و بلکه عرضه‌ی آن همین انواعی بود که به آن اشاره کردیم و نصوص برای آن اوقات دیگری مشخص نموده. همچنین نصوص دال بر این است که پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ در این اوقات بر طاعات خود می‌افزودند.

شیخ صالح الفوزان حفظ الله درباره‌ی یادآوری پایان سال می‌گوید: هیچ اصلی ندارد و مخصوص ساختن پایان آن با عبادتی معین مانند روزه بدعتی منکر است.

اما روزه‌ی دوشنبه و پنجشنبه اگر بر اساس عادت انسان باشد یا برای ورود ترغیب به آن در احادیث، اشکالی ندارد که همراه با پایان یا آغاز سال باشد، به این شرط که برای این روزه نگیرد که موافق با آخرین روز سال است یا آنکه گمان کند روزه گرفتن این مناسبت فضیلت خاصی دارد.

والله اعلم